

Alina Maria Nechita

**Ipostaze ale personajului feminin
în literatura română interbelică**

Alina Maria Nechita

*Ipostaze ale
personajului feminin
în literatura română
interbelică*

Editura MEGA

Cluj-Napoca

2019

DTP și copertă:
Editura Mega

Redactor:
Simina Baumgarten

© Alina Maria Nechita, 2019

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
NECHITA, ALINA MARIA

Ipostaze ale personajului feminin în literatura română interbelică /

Alina Maria Nechita. – Cluj-Napoca: Mega, 2019

Conține bibliografie

ISBN 978-606-020-119-9

821.135.1.09

EDITURA MEGA | www.edituramega.ro

e-mail: mega@edituramega.ro

*Familiei mele, cu nesfârșită
dragoste și recunoștință...*

Cuprins

PREFAȚĂ / 11

Mitografia personajului feminin / 11

ARGUMENT / 17

CAPITOLUL I. FENOMENUL FEMINIST ȘI LITERATURA / 37

1.1. Scurt istoric al fenomenului feminist / 37

1.2. Aspecte ale feminismului românesc. Secolul al XIX-lea sau startul emancipării feministe / 42

1.3. Condiția femeii în România interbelică / 47

1.3.1. Activism feminist politico-social / 49

1.3.2. Presa feministă / 51

1.4. Coordonatele personajului literar în perioada interbelică / 57

1.4.1. Context și pretext universal / 57

1.5. Personajul românesc interbelic în literatura română / 72

1.5.1. Teorii asupra romanului și actanților săi / 72

1.5.2. Personajul feminin interbelic / 87

CAPITOLUL II. COMPLEXITATEA STATUTULUI DE PĂRINTE / 97

2.1. Ipostaza maternă / 97

2.1.1. Cultul unei mame devotate (Sabina Voinea) / 97

2.1.2. Universul matern în degradare (Mamele ciclului Hallipa) / 106

2.1.3. Refuzul maternității de împrumut (Voica) / 122

CAPITOLUL III. DRAMA INCAPACITĂȚII DE INTEGRARE / 133

3.1. Ipostaza orfanei / 133

- 3.1.1. Neajunsurile paternității multiple (Otilia Mărculescu) / 133
- 3.1.2. Teroarea respingerii permanente (Eugenița Costea) / 148
- 3.2. Ipostaza bastardei / 157
 - 3.2.1. Blestemul damnării preexistențiale (Sia și Mika-Lé) / 157

CAPITOLUL IV. SEXUALITATEA – DE LA FORMĂ DE CUNOAȘTERE LA MIJLOC DE SUBZISTENȚĂ / 170

- 4.1. Ipostaza ingenuiei pasionale / 170
 - 4.1.1. Controversele unei iubiri candidă (Maitreyi) / 171
 - 4.1.2. Amăgirea pasiunii nematerializate (Adela) / 191
 - 4.1.3. Drama tranziției de la ingenuu la pasional (Liana Rosmarin) / 203
- 4.2. Ipostaza curtezanei / 215
 - 4.2.1. Tragismul ambițiilor derizorii (Emilia Răchitaru) / 215

CAPITOLUL V. PRESIUNEA SOCIALULUI / 227

- 5.1. Ipostaza feministei mondene / 227
 - 5.1.1. Devastatoarea proiecție a idealului (Ela Gheorghidiu) / 227
 - 5.1.2. Practicanta militantismului extrem (Nory Baldovin) / 238
 - 5.1.3. Victima spațiului citadin (Adriana Dunea) / 251
- 5.2. Ipostaza intelectuală / 262
 - 5.2.1. Pulsațiile femeii cerebrale (Doamna T.) / 262
- 5.3. Ipostaza victimei / 272
 - 5.3.1. Dualitatea oscilantă victimă-călău (Irina) / 272

CAPITOLUL VI. TRIPLA IPOSTAZIERE A UNEI MUZE. CAZUL LYDIA MANOLOVICI / 292

- 6.1. Tragismul jocului adolescentin (Dania) / 298
- 6.2. Ecourile rapsodiei de mătase (Lydia) / 310
- 6.3. Superficialitatea fetei „cu joben” (Leda) / 320

CONCLUZII / 331

BIBLIOGRAFIE / 333

Lucru lung și monoton
Să te înviez, femeie...
Eu, bolnav Pygmalion
Hai și umblă, Galatee!

Adrian Păunescu,
Dacă tu ai dispărea

Prefață

Mitografia personajului feminin

Perioada interbelică reprezintă un interval de maximă efervescență culturală. În numai câțiva ani, romanul românesc reușește să se sincronizeze cu marele roman european, o asemenea metamorfoză producând mutații importante și în condiția personajului literar. Deja în 1926, Garabet Ibrăileanu a publicat în revista „Viața românească” articolul intitulat *Creație și analiză*. Studiul este important deoarece propune o primă tipologie a speciei-rege, dar și prin observațiile interesante despre condiția personajelor. În viziunea criticului, personajele secundare pot să fie mai frapante decât cele principale. Observațiile exegetului pornesc de la realitățile sociale ale timpului, în care rolul femeii se reducea la grija gospodăriei și la educarea copiilor. Pornind de la romanele de factură balzaciană, Ibrăileanu constată faptul că nu există în literatură tipuri de femei așa de vii, care să sară din pagini și să capete o individualitate de sine stătătoare precum principalele tipuri de bărbați.

Această aserțiune este contrazisă de lucrarea Alinei Maria Nechita. Inițial teză de doctorat, *Ipostaze ale personajului feminin în literatura română interbelică*, vine să investigheze tocmai multitudinea aspectelor preluate de către personajul feminin în principalele opere apărute în prima jumătate a secolului XX. Lucrarea conține secțiuni ample, în măsură să reflecte principalele etape ale subiectului investigat.

În fruntea lucrării se găsește un motto din lirica lui Adrian Păunescu, ce abordează mitul lui Pygmalion, adică vorbește despre problema feminității, dar și de cea a creației. Cu alte cuvinte,

anticipează problematica cercetării. Doriința mărturisită a autoarei a fost aceea de a releva maniera în care se modifică perspectiva auctorială asupra femeii într-o perioadă bine stabilită, cea interbelică. Convinsă de egalitatea dintre sexe, femeia dintre cele două războaie mondiale și personajul feminin cunosc o serie de mutații semnificative, care ajută la conturarea unor noi standarde la nivel social. Literatura interbelică – consideră autoarea – oferă numeroase personaje feminine cu evoluții spectaculoase. Marea varietate a tipologiei surprinde o lume aflată în plin proces de înnoire, ce încearcă să se sincronizeze cu societatea occidentală.

Cu toate că titlul se referă la întreaga literatură interbelică, studiul se oprește doar asupra personajelor de roman, fenomen firesc având în vedere complexitatea temei abordate. Pentru început, Alina Nechita reconstituie bătălia pentru roman ce s-a dat pe tărâm autohton. Sub acest aspect, sunt trecute în revistă opiniile principalilor critici literari ai epocii, care încercau să răspundă la întrebarea obsedantă „De ce nu avem roman?”. Nu sunt uitate nici diferitele complexe ale literaturii române (cum ar fi de exemplu complexul rămânerii în urmă), precum și fenomenul specific al arderii etapelor în vederea unei sincronizări cât mai rapide cu literatura occidentală. În același timp, se insistă pe trecerea de la romanul de tip social, în general de inspirație rurală, la romanul psihologic, care presupune mari probleme de conștiință. Procesul europenizării romanului românesc într-o perioadă foarte scurtă de timp o determină pe autoare să se oprească la specia-rege atunci când abordează condiția personajului feminin. Ea este urmărită în funcție de condiția socială a femeii, care se schimbă în mod radical în secolul XX. Dacă romanul social era, cu predilecție, un roman masculin, rolurile se schimbă odată cu romanul de tip ionic, care ignoră dimensiunea socială a existenței și care mizează pe radiografia minuțioasă a interiorității. Drept consecință, nu este întâmplător faptul că o prozatoare de talia Hortensiei Papadat-Bengescu preferă radiografia sufletului feminin, care i se pare mult mai interesant decât cel al bărbatului. De aici consecințe importante asupra statutului personajelor.

Parcurgând lucrarea, surprinde în mod plăcut maturitatea gândirii și a stilului, precum și logica argumentației. Alina Maria Nechita

ajunge la acest nivel prin parcurgerea unei bibliografii impresionante. Autoarea conștientizează faptul că analiza personajului feminin presupune nu numai lectura operelor de imaginație, ci și a unui vast material documentar. Drept consecință, ea a parcurs cu real folos numeroase lucrări de critică literară, jurnale intime, reportaje și interviuri. Căutând principalele surse de inspirație ale scriitorilor în vederea realizării diferitelor ipostaze ale personajului feminin, o importanță deosebită se acordă contextului social, dar și experienței de viață a fiecărui scriitor. Autoarea are meritul de a investiga dintr-o perspectivă inedită romanele interbelice, acordând o atenție deosebită condiției personajului feminin. Numărul impresionant de texte o obligă să recurgă la o selecție riguroasă, axată pe criteriul valoric, dar și pe cel al reprezentativității în crearea personajelor feminine. Acestea din urmă au fost grupate în opt ipostaze diferite, dintre care putem remarca postura maternă, în cadrul căreia eroina este văzută sub o triplă înfățișare: de mamă devotată, de femeie condamnată la non-maternitate și de femeie invidioasă cu simț matern alterat. Din perspectiva unei damnări preexistente, sunt menționate ipostazele orfanei și ale bastardei. Din perspectiva sexualității dezinhibate, autoarea identifică două ipostaze antitetice: ingenua pasională și curtezana. Pornind de la presiunea exercitată de mediul citadin, în lucrare se vorbește despre ipostaza intelectuală și cea a feministei mondene. Pentru o înțelegere cât mai complexă a personajelor, Alina Nechita propune o abordare interdisciplinară. În acest sens, este analizat contextul social, istoric și politic, dar se acordă o atenție deosebită și informațiilor ce țin de sfera criticii și a istoriei literare.

Fiecare din cele șase capitole ale lucrării reprezintă o etapă distinctă în conturarea fenomenului feminist și o analiză a modului în care acesta a influențat diferitele metamorfoze ale personajului în cadrul literaturii române interbelice. Intitulat *Fenomenul feminist și literatura*, primul capitol al lucrării este eminent teoretic și reprezintă o reușită incursiune în problematica feminismului, cu aplicații asupra condiției femeii în peisajul românesc dintre cele două războaie mondiale. Abordarea se dovedește cronologică și se bazează pe o vastă bibliografie.

Ideile teoretice sunt urmate de capitolele aplicative. Intitulată *Complexitatea statutului de părinte*, cea de-a doua secțiune analizează prima ipostază propusă, cea maternă. Intenția autoarei a fost aceea „de a surprinde moduri diferite de manifestare a personajului feminin în cadrul aceluiași situații de viață”. Alina Nechita reține devotamentul extrem, dus până la sacrificiu, pe care îl manifestă unele personaje, în antiteză cu altele, lipsite de orice instinct matern. În acest sens, comentariul se oprește la figura Sabinei Voinea, eroina romanului *Ochii Maicii Domnului* de Tudor Arghezi. În antiteză cu aceasta, sunt analizate femeile ce nu cunosc ce înseamnă instinctul matern din „ciclul Hallipa” de Hortensia Papadat-Bengescu. Exemplele se dovedesc elocvente, iar analiza merge în profunzime. Alina Nechita are meritul de a identifica noi semnificații ale textelor analizate, chiar și atunci când este vorba de scrieri ce se găsesc de mult timp în atenția criticilor literari. Pagini ingenioase sunt dedicate dramei trăite de către femeile lipsite de privilegiul maternității. Un bun exemplu este oferit de romanul *Voica* de Henriette Yvonne Stahl.

Drama incapacității de integrare surprinde alte două ipostaze semnificative ale personajului feminin: orfana și bastarda. Și de această dată, autoarea știe să aleagă o serie de exemple elocvente. Este vorba de Otilia din romanul *Enigma Otiliei* de G. Călinescu, dar și de Cazul Eugeniței Costea de Mihail Sadoveanu. În ceea ce privește condiția copilului din flori, lipsa rădăcinilor și absența apartenenței sunt considerate niște forme prin care se vehiculează infiltrarea maleficului. Drept consecință, bastardul este văzut ca o întruchipare a frustrării și a negativismului. Pentru a-și argumenta ideile, exegeta trimite la câteva personaje reprezentative ale „ciclului Hallipa”, precum Sia și Mika-Lé.

Sexualitatea – de la formă de cunoaștere la mijloc de subzistență este un capitol ce abordează un subiect considerat mult timp tabu într-o literatură pudică precum literatura română. În perioada interbelică, problema sexualității cunoaște o nouă abordare. Nu întâmplător, un autor precum Mircea Eliade militează pentru detabuizarea literaturii, afirmând că orice se poate transforma în subiect de roman. În acest context, Alina Nechita surprinde, în trei ipostaze diferite, imaginea

ingenuei pasionale. Comentariul vizează personaje precum Maitreyi, celebra eroină a romanului omonim de Mircea Eliade. Pentru a releva complexitatea personajului, analiza se oprește și la romanul-replică *Dragostea nu moare*, purtând semnătura celebrului personaj. Alte romane vizate sunt *Adela* de G. Ibrăileanu și *Jar* de Liviu Rebreanu, care propun noi înfățișări ale femeii devotate.

O ipostază total diferită a sexualității este zugrăvită de către Camil Petrescu prin intermediul actriței degradate Emilia Răchitaru. Odată cu ea se impune imaginea curtezanei și a pătimașei superficiale. Figura ei contrastează puternic cu cea a misterioasei Doamne T., unul din reperatele feminine majore din opera scriitorului. Analiza merge în profunzime, reușind să releve trăsăturile importante ale personajelor investigate.

După cum o sugerează și titlul, capitolul al cincilea se ocupă de *Presiunea socialului*. Este capitolul cel mai apropiat de ideile teoretice susținute în debutul lucrării. Și de această dată, Alina Nechita surprinde mai multe ipostaze ale feminității. Astfel, se vorbește despre ipostaza feministei mondene prin Ela Gheorghidiu, eroina romanului *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* de Camil Petrescu, de Nory Baldovin, eroina romanului *Rădăcini* de Hortensia Papadat-Bengescu și de Adriana Dunea, protagonista romanului *Orașul cu salcâmi* de Mihail Sebastian. De altfel, eroinele lui Mihail Sebastian merită toată atenția cititorului. Analiza merge și acum în profunzime, autoarea reușind să identifice aspecte inedite ale operelor comentate.

Alte ipostaze reprezentative ale feminității investigate de către Alina Maria Nechita sunt intelectuală întruchipată de celebra Doamnă T. a lui Camil Petrescu și victima, întrupată de Irina lui Anton Holban. Pentru a înțelege deplin personajul holbanian, este nevoie să trimitem și la proza scurtă a scriitorului, ce vine să nuanțeze cele zugrăvite în roman. Exegeta știe să meargă în subteranele textului, identifică trăsăturile esențiale ale personajelor analizate, oferind o galerie memorabilă de personaje feminine.

Ultima secțiune a lucrării ne oferă un experiment inedit, în sensul că ne arată cum se transformă în personaj de roman o ființă reală. Este vorba de frumoasa și bogata Lydia Manolovici, de care se îndrăgostesc

simultan trei scriitori (Anton Holban, Octav Șuluțiu și Zaharia Stancu), fiecare dedicându-i câte un roman, adică transformând-o în personaj.

Studiul realizat de Alina Maria Nechita reușește să ofere o imagine amplă și veridică asupra metamorfozelor prin care trec personajele feminine în romanul românesc interbelic. Lucrarea se dovedește originală, migăloasă și bine documentată, fiind opera unui foarte bun portretist. Pornind de la o bibliografie amplă și de certă calitate, autoarea dă dovadă de o remarcabilă capacitate de analiză și sinteză, avansând numeroase puncte de vedere personale în interpretare.

Gheorghe GLODEANU